

БЕЗБЕДНОСТ

UDK: 343.326:336.69
Bibliid 1451-3188, II (2012)
Год XI, бр. 39–40, стр. 384–407
Изворни научни рад

Проф. др Жељко БЈЕЛАЈАЦ¹
Др Јелена МАТИЈАШЕВИЋ²
Др Душко ДИМИТРИЈЕВИЋ³

ФИНАНСИРАЊЕ МЕЂУНАРОДНОГ ТЕРОРИЗМА КАО ГЛОБАЛНОГ ФЕНОМЕНА

ABSTRACT

For a long time terrorism has stopped being only an internal security matter states should deal with themselves. Contemporary forms of terrorism are characterised by territorial expansion, encompassing of whole world regions, then its increase and intensification in committing terrorist acts. Financing of terrorism is a subtle process providing funds with the aim of committing terrorist activities. Today, terrorism is financed through various forms of legal and illegal business and by committing various criminal acts in the field of traditional, political and economic criminality. In the international practice, it is not unusual that terrorist acts are financed through donations by anonymous individuals and then also through some religious, humanitarian and non-governmental organisations. Although the state should be one of the basic pillars in the fight against terrorism in some cases funding of terrorists, terrorist organisation, groups and factions is also provided from government “secret

¹ Др Жељко Бјелајац, ванредни професор, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду.

² Др Јелена Матијашевић, доцент, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду.

³ Др Душко Димитријевић, виши научни сарадник и директор Института за међународну политику и привреду у Београду.

Рад је резултат научног пројекта „Србија у савременим међународним односима: Стратешки правци развоја и учвршћивања положаја Србије у међународним интегративним процесима – спољнополитички, међународни економски, правни и безбедоносни аспекти” (бр. 179029) за период 2011–2014, који реализује Институт за међународну политику и привреду, Београд, а финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

funds“ instigating illegal activities of some government bodies. In this study, we have concisely presented the relevance of some forms and methods of funding of terrorist organisations. Since this is a very complex subject, in this paper, we have also mentioned some general determinants related to terrorism as well as to its distinctiveness and relevance of its connection with organised crime, cyber crime and money laundering and with some very important criminal activities through which the money gained in an illegal way is often being made legal. As could be clearly concluded from the analysis, Serbia should harmonise its legislation with the provisions of the most important European Union legal acts, which, among other things, have been mentioned in this study. In this regard, the domestic legislation should follow the European standards that prescribe special restrictive measures against certain persons and bodies in the fight against terrorism. In the way mentioned above, Serbia could contribute to the implementation of preventive and prohibitive measures preventing funding of terrorist acts not only in its region but also in the territory of the European Union and in the broader international community as well.

Key words: Terrorism, international terrorism, sources of funding of terrorist organisations, organised criminality, cyber crime, money laundering, Serbia, European Union.

1) УВОД

Тероризам већ одавно не представља само питање унутрашње безбедности једне државе. Све више, због своје променљивости, постаје глобални проблем који у својим појавним облицима доживљава друштвену и политичку кулминацију тако да за савремено друштво не представља нову појаву већ изазов. Савремени тероризам карактерише територијално ширење, обухватајући читаве светске регионе, потом његово умножавање и појачавање интензитета терористичких аката. Борба против тероризма не огледа се само у његовом појмовном одређивању и изналагању једне општеприхваћене дефиниције, већ и у предузимању читавог низа мера и радњи у борби против терористичких организација под којима се подразумева и предузимање оних мера и радњи које ће спречити финансирање тих организација и њихове активности. Јер, финансијска средства су од круцијалног значаја за сваку терористичку организацију и неопходна су покретачка снага и основа терористичке организације, ма како се она називала, ма где се налазила и ма какве циљеве имала у извођењу својих акција. Данас, терористичке организације користе елементе и легалног и илегалног начина стицања средстава како би повећале свој буџет, што представља подручје које ће се у будућности најтеже откривати и представљати један од кључних задатака у борби против тероризма. То свакако указује на јаку спрегу са организованим криминалом, односно са транснационалним облицима

криминалних активности из ове области. Узимајући у обзир бројност облика и метода финансирања тероризма, посебну пажњу у раду посветићемо само некима од њих, и то оним облицима и методима који пружају највећу финансијску основу савременом тероризму. С обзиром на то да се ради о изузетно сложеној материји, у раду ћемо се осврнути на неке опште одреднице везане за сам тероризам, као и на особености и значај његове повезаности са организованим криминалом.

II) ПОЈАМ МЕЂУНАРОДНОГ ТЕРОРИЗМА

Тероризам у ширем смислу представља напад на живот и тело појединца или мање групе људи ради постизања политичких промена. Уколико је циљ напада да се уклони политички одлучилац који се сматра искључиво и првенствено одговорним за изванредан политички курс или стил, реч је о политичком убиству. Уколико је, пак, непосредна жртва напада политички мање значајна или сасвим безначајна, реч је о тероризму у ужем смислу речи, са циљем да изазове страх и пометњу у широј владајућој групи и у становништву, да скрене пажњу на присуство снага у чије име терористи иступају, да охрабри њихове потенцијалне савезнике и тако сâм, или уз помоћ других средстава, омогући постизање таквих циљева. Сличне поступке може преко државе да примењује и владајућа већина, или онај њен део који у рукама има државни апарат. Они се тада обично називају терором и најчешће се састоје у немилосрдном прогањању политичких противника или угледних људи који би то могли да буду, и у суровом гушењу најмањих знакова непослушности или критике.⁴ Генерално, примарни мотиви терориста нису лукративни, већ идеолошки (политички, верски, националистички итд.). Једна од оперативно најзаступљенијих дефиниција тероризма, присутна у бројним нормативним актима, је дефиниција америчког министарства спољних послова (*State Department*). Термин „тероризам” односи се на унапред смишљено, политички мотивисано насиље над неборбеним циљевима које чине субнационалне групе или тајни агенти, а које обично као циљ има деловање на одређени аудиторјум. Термин „међународни тероризам” односи се на тероризам који укључује грађане или територије више земаља. Термин „терористичка група” односи се на сваку групу људи која практикује међународни тероризам, или која руководи под-групама које

⁴ Војин Димитријевић, Радослав Стојановић, *Основи теорије међународних односа*, Службени лист СФРЈ, Београд, 1977, стр. 289.

практикују међународни тероризам.⁵ Дакле, актима међународног тероризма називамо ситуације у којима се терористичка акција одвија на територији двеју или више земаља, када су објекти напада власништво двеју или више земаља или када су извршиоци самих акција држављани двеју или више земаља. Појам међународног тероризма донекле је тешко разумети, зашта постоје исти разлози као при покушајима дефинисања тероризма уопште. Основа таквог размишљања је политичка природа аката насиља који се класификују као међународни тероризам. У том контексту, аналитички органи америчких обавештајних служби примењују схватање по којем је тероризам „незаконита примена или претња применом силе или насиља према људима и имовини да би се застрашила или приморала влада, цивилно становништво или неки њихов део, ради постизања политичких, религиозних или идеолошких циљева”, да би се приступило валиднијем статистичком праћењу међународног тероризма.

III) УЗРОЦИ ПОВЕЗИВАЊА КРИМИНАЛНИХ И ТЕРОРИСТИЧКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

Организовани криминал и тероризам спадају у највеће савремене транснационалне невојне безбедносне претње. Иако су им посвећена бројна међународна и национална правна и стратегијска документа, јавне дебате, научне и стручне полемике и радови, још постоји проблем њихове недвосмислене идентификације.⁶ Једно је сигурно – тероризам и организовани криминалитет су чврсто повезане појаве савременог друштва које не познају границе одређене регије, односно простора дефинисаног верском и националном припадношћу. Жеља за стицањем профита основни је мотив највећег броја почињених криминалних дела иза области организованог криминала.⁷ Организовани криминалитет је један од најопаснијих облика криминалних активности чија појава није скоријег датума. Различити облици криминала и насиља, нарочито данас, развијају се великом брзином у међународној заједници, чиме се угрожава целокупна

⁵ Михајло Басара, „Порекло и проблеми модерног тероризма”, *Војно дело*, том LVI, бр. 4, 2004, стр. 154–163.

⁶ Саша Мијалковић, „Дихотомија организованог криминала и тероризма из угла националне безбедности”, *Ревизија за безбедност, стручни часопис о корупцији и организованом криминалу*, Центар за безбедносне студије, 2008, бр. 12, стр. 39–45.

⁷ Јелена Матијашевић, „Праће новца, актуелни облик организованог криминала – манифестације, методи и последице”, *Право – теорија и пракса*, бр. 5–6/2010, стр. 119.

њена безбедност. С обзиром на то да „транснационални организовани криминалитет представља организовани криминалитет чија се криминална делатност одвија на простору двеју или више држава или је по било ком основу повезана са више држава”,⁸ поменућемо и однос транснационалног организованог криминала и тероризма. Анализирајући однос транснационалног организованог криминала и тероризма, уочили смо битне карактеристике тероризма значајне за упоређивање са транснационалним организованим криминалом. То су: плански и мотивисани политички циљ, примена различитих облика насиља и изазивање и стварање кризе праћене страхом и другим психичким реакцијама.⁹ Постоје две врсте односа транснационалног организованог криминалитета и тероризма: прва врста, где сама терористичка делатност представља вид транснационалног организованог криминалитета, и друга врста, која се манифестује кроз вршење разноврсних тежих кривичних дела од стране терористичких организација, најчешће ради сопственог финансирања или остваривања одређених политичких циљева, па ако та кривична дела имају елемент иностраности, говори се о виду транснационалног организованог криминалитета. Чињеница је да се тероризам све више испољава као облик организованог и транснационалног организованог криминалитета и да тежи остваривању одређених политичких, финансијских и других циљева.¹⁰ У контексту претходно реченог, повезаност тероризма и организованог криминала представља релативно нов феномен у генези ова два облика противзаконитог деловања. За разлику од терористичких група које делују широм света и које никад нису криле политичке амбиције ни политичку мотивацију свог деловања, организовани криминал се традиционално држао подаље од политике у смислу освајања власти. Постојао је одређени „тактички домет” и организовани криминал се задовољавао корумпирањем политичара различитог ранга, али већих политичких амбиција није било.¹¹

⁸ Јелена Матијашевић, Зоран Павловић, „Организовани криминалитет”, *Право – теорија и пракса*, бр. 5–6/09, Нови Сад, 2009, стр. 57–65.

⁹ Рамо Маслеша, *Теорије и системи сигурности*, Магистрат, Сарајево, 2001; Цитирано према: Јелена Матијашевић, „Организовани криминалитет – Транснационални организовани криминалитет”, *Право – теорија и пракса*, бр. 1–2/2008, стр. 87.

¹⁰ Јелена Матијашевић, „Организовани криминалитет – Транснационални организовани криминалитет”, *ibidem*.

¹¹ Добривоје Ћосић, „Структурне везе између тероризма и организованог криминала”, *Ревуја за безбедност, стручни часопис о корупцији и организованом криминалу*, 2008, бр. 3, стр. 22–27.

Пораст политичких амбиција организованог криминала уско је везан са успостављањем његове транснационалне димензије. Прекогранично повезивање организованих криминалних група иницирало је потребу за контролом значајнијих нивоа политичке власти. Не ради се о пукој амбицији за освајањем власти ради ње саме, већ о сасвим рационалној акцији мотивисаној могућностима стварања већег профита и бољег функционисања транснационалних криминалних предузећа. Најчешћи разлог интересног повезивања терористичких организација са организованим криминалним структурама у ствари је размена илегалних добара или добара у илегалном поседу. Терористи поседују ватрену моћ, могућност селективних удара по било ком изабраном циљу, често оружаном силом контролишу и део државне територије. Организовани криминал у изобиљу има или контролише неке од насушних потреба терориста, као што су новац, гориво, транспортна средства и контрола над каналима за илегални унутрашњи и прекогранични промет.¹² Сâмо постојање тероризма у одређеном региону јесте индикатор политичке нестабилности и немоћи централне или локалне власти да под контролом држи различите облике испољавања политичких интереса. Такав амбијент је скоро идеалан за развијање различитих облика организованог криминала. Тероризам на одређеном простору сâм по себи изазива потражњу за илегалним добрима или добрима у илегалном поседу, над којима, најчешће, групе организованог криминала имају монопол – на пример наркотици, оружје или жене ради сексуалне експлоатације. Сумирајући претходно речено, можемо рећи да веза између организованог криминала и тероризма постоји у случајевима када:

- организовани криминал својим илегално стеченим профитом финансира терористичке организације или групе;
- организовани криминал кријумчари наоружање и опрему за потребе терористичких покрета и/или кријумчари стране плаћенике и терористе до земаља у којима делује терористичка организација;
- терористичке организације, самостално или у сарадњи са криминалним групама, предузимају извесне организоване криминалне активности ради стицања материјалних и војних средстава за извођење терористичких дејстава; и

¹² Добривоје Ћосић, „Структурне везе између тероризма и организованог криминала”, *op. cit.*, стр. 23.

- организовани криминал, са израженим политичким аспирацијама, предузима одређене терористичке активности како би непосредно дошао или довео своју „политичку струју” на власт.¹³

Најучљивији вид сарадње терориста и криминалаца, јесте повезаност терористичких група са организованим криминалним групама које се баве шверцом и продајом дроге. Наиме, феномен наркотероризма најбољи је пример симбиозе организованог криминала и тероризма. У неправом значењу, наркотероризам подразумева финансирање терористичких организација и активности профитом који је стечен трговином наркотицима. Модус наркотероризма јесу убијени министри, полицајци, судије, новинари, председнички кандидати, отмице, саботаже изборних кампања, бомбардовање инсталација које припадају струјним компанијама, рекетирање сељака – узгајивача кокаина и производних лабораторија, и систематска контрола друштва употребом тероризма. Последице су вишеструке, од слабљења државе, губљења поверења у министарства, пада политичког кредибилитета земље, повећања економског ризика за страна улагања, тешке последице у погледу људских права и слобода, до друштвено-економских последица након пласирања „прљавог новца” у легалне послове.¹⁴ Као један од најочигледнијих примера сарадње терористичких организација и организованих криминалних група, може се навести пракса која већ дужи низ година постоји у Колумбији. У тој држави, у последњих двадесетак година, делује већи број тзв. побуњеничких група које су заправо терористичке организације финансиране од стране структура организованог криминала, чији је циљ заштита интереса колумбијских трговаца дрогом. Те терористичке организације по налогу шефова криминалних организација, нападају државне органе који се баве сузбијањем производње и трговине дрогом, и извршавају акте насиља над политичарима који покушавају да униште колумбијске нарко картеле. Две највеће и најмоћније колумбијске терористичке организације су Револуционарна армија Колумбије (*Fuerzas Armadas Revolucionarias de*

¹³ Саша Мијалковић, „Дихотомија организованог криминала и тероризма из угла националне безбедности”, *op. cit.*, стр. 42.

¹⁴ Patricia Bibes, “Transnational organized Crime and Terrorism”, *Journal of Contemporary Criminal Justice*, August, 2001. Превод објављен у: *Погледи – одабрани текстови из стране криминалистичко-безбедносне литературе*, Полицијска академија, Београд, 2003, стр. 17–27.

Colombia – FARC) и Национална ослободилачка армија (*Ejericito de Liberacion – ELN*).¹⁵

IV) ФИНАНСИРАЊЕ ТЕРОРИЗМА

Финансирање тероризма је „на било који начин, непосредно или посредно, незаконито и намерно, обезбеђивање или прикупљање средстава са намером да се она употребе или знајући да ће бити употребљена, у целини или делимично, ради чињења” терористичких активности.¹⁶ Средства која се користе за финансирање тероризма пролазе кроз фазу прикупљања или акумулације, фазу смештања и чувања тих средстава, фазу преноса до корисника тј. терористичких хелија и коначно фазу њихове употребе.¹⁷ Финансирање терористичке делатности у првој фази развоја међународног тероризма (период Либералног тероризма, који је трајао од шездесетих година па све до девете деценије XX века) заснивало се на тзв. самофинансирању путем „експропријације”. У пракси, то се спроводило преко пљачки, провала у банке, отмица људи ради изнуђивања откупа и разних уцена. До седамдесетих година, отмице су биле карактеристичне само за јужноамеричке терористичке и разбојничке групе. Међутим, када је 1979. године баскијска терористичка организација ЕТА, у Сан Себастијану, отела немачког конзула да би изнудила пуштање на слободу заточених баскијских терориста, та пракса почела је да се примењује свугде у Европи. Од тог времена, отмице и откуп отетих су постали редован начин прибављања финансијских средстава. Само у Италији је, у периоду од 1970. до 1977. године, изведено 295 отмица лица за чији откуп је исплаћено око 100 милијарди лира. Такав начин прибављања финансијских средстава, према закључцима британских аналитичара, био је много ефикаснији од провала у банке, а био је и мање ризичан јер се могао извести на веома неприметан начин.¹⁸ Данас се тероризам финансира на различите начине, кроз разне облике и методе како легалног тако и илегалног

¹⁵ А. Hutchinson, International Drug Trafficking and Terrorism, Интернет, <http://www.state.gov/g/inl/rls/rm/2002/9239.htm>; Цитирано према: Дејан Шупут, „Однос тероризма и организованог криминала”, НБП – Наука, безбедност, полиција, Вол. XI, бр. 2, 55–80/05; Полицијска академија, Београд, 2005; стр. 71.

¹⁶ Закон о потврђивању Међународне конвенције о сузбијању финансирања тероризма, члан 2, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 7/2002.

¹⁷ Милован Миловановић, „Финансирање тероризма”, *Пулс*, новембар–децембар 2005, стр. 6–7.

¹⁸ Милан Петковић, Тероризам – рат у континуитету, Интернет, <http://www.apisgroup.org/apis/terorizam-rat-u-kontinuitetu.doc>, 17/01/2012.

пословања, и то путем вршења различитих кривичних дела из области традиционалног криминалитета (убиства, отмице, крађе, тешке крађе, разбојништва и разбојничке крађе, одузимање возила, изнуде, фалсификовање исправа, неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога и др.), из политичког криминалитета (тероризам, међународни тероризам, отмице ваздухоплова, саботаже, диверзије, изазивање националне, расне и верске мржње, раздора и нетрпељивости), али и из области привредног криминалитета (облици криминалитета у области производње, у трговини, у спољнотрговинском промету, у области девизног пословања, својинске трансформације, банкарског пословања, итд.). Међутим, облици финансирања терористичких организација који се најчешће спомињу и који представљају финансијску основу у већини изведених терористичких акција су: трговина дрогом, трговина радиоактивним материјалом, трговина оружјем, трговина људима, прање новца, рачунарски криминалитет, деловање појединих невладиних организација, оснивање грађевинских фирми, банака, као и организација које углавном служе као параван за обављање илегалних послова, и др. Донације такође представљају значајан извор финансирања тероризма и долазе најчешће од анонимних појединаца, а потом и преко појединих верских, хуманитарних или невладиних организација. Неке од хуманитарних организација сакупљају новац са намером да подрже терористичке групе. Са друге стране, средства хуманитарних организација могу бити манипулативно усмерена на финансирање одређених верских догми и радикалних ставова, што је чест случај у деловању радикалног ислама. Па тако, међу најистакнутијим саудијским хуманитарним организацијама умешаним у финансирање Ал Каиде налазе се:

- Исламска фондација „Ал Харамин” (*Al Haramain Islamic Foundation*);
- Међународна фондација добротинства (*Benevolence International Foundation – Al-Bir Society*);
- Међународна исламска ослободилачка организација (*International Islamic Relief Organization – IIRO*);
- Светска муслиманска лига (*Muslim World League – MWL*);
- Фонд „Рабита” (*Rabita Trust*);
- Светска скупштина муслиманске омладине (*World Assembly of Muslim Youth – WAMY*).¹⁹

¹⁹ Ивана Рацић, „Финансирање тероризма – пример Саудијске Арабије”, *Ревизија за безбедност, стручни часопис о корупцији и организованом криминалу*, Центар за безбедносне студије, 2008, бр. 3, стр. 27–33.

Слично претходно реченом, брз развој међународних невладиних организација учинио је да оне постану важан фактор у решавању бројних националних и међународних проблема. Истовремено, оне могу бити и инструмент за финансирање и параван терористичким и криминалним активностима. Простор за ширење терористичких мрежа путем ових организација налази се у пропустима увођења адекватне законске регулативе за овај сектор, али и у пропустима организовања институција које би се ближе бавиле питањима везаним за НВО, између осталог: сврхом и идеологијом, организационом структуром, позадином донатора, критеријумима за финансирање и издавање новца, вођењем евиденција, повезаношћу са другим НВО, организацијама или групама. Поред претходно наведених извора финансирања терористичких организација, једна од највећих опасности по светску безбедност представља финансирање самих организација, група, фракција или појединаца од стране владајућих структура појединих држава, односно финансирање од стране државе тих чинилаца, иако би она требало да буде један од основних и главних носилаца борбе против тероризма. Наиме, док су поједине државе главни актери и организатори борбе против тероризма, постоје одређене државе које индиректно или чак у неким случајевима и директно подржавају и финансирају извођење терористичких акција. Те државе дају им логистичку и оперативну подршку приликом припрема неких акција, пружају им моралну подршку након изведених акција, подржавајући их у њиховим ставовима и намерама које су хтели да остваре извођењем саме радње/радњи. У некој дубљој анализи, та подршка је један од основних проблема немогућности да се искорене терористичке организације и неутралише њихов рад.

V) ПОЈЕДИНИ ОБЛИЦИ И МЕТОДИ ФИНАНСИРАЊА ТЕРОРИСТИЧКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

У претходном одељку рада навели смо различите механизме финансирања терористичких активности. У тексту који следи, осврнућемо се укратко на најзначајније изворе њиховог финансирања.

Трговина наркотицима

Производња опојних дрога и њен илегални промет, после тероризма, представља најтежи облик угрожавања савременог друштва али и несумњиво криминалну активност транснационалног организованог

криминалитета, преко које се многе терористичке организације финансирају. Тако да производња и илегална трговина дрогом представљају један од главних извора прихода за функционисање терористичких организација али и извођење терористичких активности. Под опојним дрогама подразумевају се супстанце природног и вештачког порекла чијом се употребом могу створити стања зависности која могу да изазову оштећење здравља или да на други начин угрозе интегритет људи било у физичком, психичком или социјалном смислу. Опојне дроге се данас злоупотребљавају у већој или мањој мери у свим земљама света, док се њихова производња и прерада реализују само у одређеним регионима, па се тако, на пример, земље које су највећи узгајивачи опијумског мака и произвођачи хероина у свету, називају „земљама златног полумесеца” – Авганистан, Пакистан и Иран, односно „златног троугла” – Мијанмар (Бурма), Лаос и Тајланд. Међутим, за кријумчарење хероина са Блиског и Средњег истока и из централне Азије, значајно је поменути тзв. „Балканску руту” и „Пут свиле” (путни правац из централне Азије ка западној Европи преко Русије, Белорусије, Украјине и Балтичких земаља). Према подацима „Интерпола”, „Балканском рутом” се илегално пренесе приближно 80% наркотика, хероина и морфијума, који се касније пласирају на илегалном европском тржишту. Илегална трговина дрогама криминалном подземљу доноси огроман профит, па тако за 2001. годину износи чак 2.100 милијарди америчких долара од обрта дрога и капитала на црном тржишту. Тај профит је у директној корелацији и он расте са порастом броја наркомана којих у свету има око 200 милиона, са тенденцијом његовог даљег пораста. Илегална производња и промет психоактивних дрога и супстанци организовани су и координисани од стране добро организованих криминалних организација, са чврстим хијерархијским устројством – наркомафија, од којих су у свету најпознатије: колумбијска, „коза ностра”, албанска, руска, „јакузе”, „тријаде” и турска наркомафија. На то колики проблем представља илегална трговина дрогом, указује и чињеница да изванредан број земаља има изграђену стратегију за контролу промета наркотичких средстава. Најпознатија је Национална стратегија САД за контролу дроге и представља десетогодишњи план у борби против овог појавног облика организованог криминала.

Трговина људима

Трговина људима представља један од највећих међународних проблема. Последњих година ова појава досегла је алармантне размере. Сваке године, милиони мушкараца, жена и деце широм света буду продани

и држани у условима једнаким ропству. Међу њима је велики број жена и девојчица, које су преваром или силом одведене и продане да раде у присилној проституцији, али и мушкараца, чија се радна снага експлоатише у фабрикама, грађевинским пословима и др. Пажњу јавности је скренула брзим и лаким инкорпорисањем у различитим земљама, како сиромашним, тако и економски развијеним, затим, због великог броја жртава, али и изузетно тешким последицама које оставља за собом.²⁰ У питању је феномен који постоји веома дуго као делатност организованог криминала којом се обезбеђује велика финансијска добит, мада је сам термин „трговина људима” новијег датума. Та добит остварује се као последица савремених економских процеса, високог степена сиромаштва, незапослености, као и процеса приватизације, нарочито у бившим социјалистичким земљама, али и оним чији је простор био или је још увек, захваћен ратним сукобима. Према једној од дефиниција, трговина људима је врбовање и/или превоз, пребацивање, скривање и примање особа применом или претњом силе, злоупотребом положаја претпостављеног, преваром или другим облицима принуде – у циљу сексуалног искоришћавања, а ради профита и користи макроа, сводника, трговаца, посредника, власника и других послодаваца, клијената или криминалних група, чиме се крше основна људска права. Број жртава трговине људима у свету, по појединачним проценама, прелази 500.000 годишње, нарочито жена и деце, док се као најчешћи појавни облици овог феномена јављају: организована проституција, подвођење, илегална усвајања и просјачење. Највећи проблем у погледу трговине људима представља регион Балкана, а нарочито територија Републике Србије, и то према подацима ЦНБ „Интерпола” у Београду, територија Дунав Стјена, Пирот, Београд, Вршац, Прешево (двосмерна улица), Шабац, Шид и област Кузмин–Моровић према БиХ и Хрватској. Тако је у периоду од 1. јануара 2000. до 30. априла 2005. године у СЦГ забележено 230 случајева секс-трафикинга и један случај радне експлоатације у РЦГ са претпоставком да и у овој области постоји „тамна бројка” криминалитета.²¹ Трговина људима је у том смислу „високопрофитабилна – нискоризична” криминална активност

²⁰ Јелена Матијашевић, Зоран Павловић, „Трговина људима – утицај и последице по људска права”, *Право – теорија и пракса*, бр. 7–8/09, стр. 21–32, Нови Сад, 2009, стр. 22, UDK: 176.5+341.231.14; BIBLID: 0352-3713(2009)26, 21–32; YU ISSN 0352-3713, година XXVI.

²¹ Подаци ЦНБ Интерпола у Београду.

која уништава квалитет живота, а понекад и сам живот својих жртава са тешким последицама по њихову сигурност и људска права.²²

Трговина радиоактивним материјалом

У протеклих неколико година терористичке организације за спровођење својих циљева прете и користе још насилније и смртоносније тактике, методе и оружје. Потенцијална употреба оружја за масовно уништење представља посебну категорију терористичке претње, не умањујући значај конвенционалног оружја. Данас, у већини западних држава преовлађује уверење да није питање да ли ће, него када ће терористичке организације употребити нуклеарно, хемијско и биолошко оружје у извођењу својих терористичких акција.²³ У том смислу, „радиоактивни материјал и радиоактивни отпад све чешће представља предмет интересовања терористичких организација. Основна намера терориста је да прибаве потребну количину свих елемената како би могли направити нуклеарно, хемијско или биолошко оружје или како би се њиховом продајом стекла финансијска средства за финансирање сопствених активности”.²⁴ Кријумчарење радиоактивних и других опасних материја, карактерише висок ниво међународне криминалне организованости. Са друге стране, велики проблем представља складиштење радиоактивног отпада. У овом погледу, велики проблем представља проналажење простора на којем ће материјал бити одложен. Врло често се дешава да се тај материјал одлаже у некој другој држави уз одговарајућу финансијску надокнаду, остављајући на тај начин простор за корупцију, али и могућност да тај материјал дође у посед терористичких организација.

Трговина златом и дијамантима

Предности драгоцених метала, нарочито злата, су у томе што се њихова висока суштинска вредност налази у релативно компактној форми. Злато

²² Базични тренинг за припаднике пограничне полиције „Проблем трговине људима“, јун 2005.

²³ Андреја Савић, Радован Јовић, *Биотероризам – биолошки рат и биолошко оружје*, Институт за политичке студије, Београд, 2004.

²⁴ Према изјавама функционера задужених за нуклеарну енергију, у Русији се све чешће може купити уранијум за 100 до 200 долара по килограму, што указује на то да неовлашћено лице у тој земљи лако може доћи у посед и располагати овом опасном материјом.

задржава своју вредност без обзира на своју форму, па је стога веома заступљено као начин за лак трансфер богатства. Стручњаци *The Financial Action Task Force* (FATF)²⁵ сматрају да се злато може користити као извор прања новца (нпр. кријумчарење), али и као средство прања новца (нпр. путем директне куповине злата незаконито стеченим новцем), што опет узрокује чврсту везу са активностима организованог криминала, а самим тим и средствима којима се финансирају терористичке организације. С друге стране, дијаманти такође имају исте карактеристике што се тиче суштинске вредности, па се и њима, попут злата, широм света може трговати без потешкоћа. Оно што дијаманте чини подложним за незаконите радње кроз легитимне канале експлоатације и стварања профита криминалаца је њихова лакоћа сакривања и транспортовања, али и њихова веома висока вредност. На црном тржишту годишње се појави 5–10% произведених дијаманата који буду украдени у одређеним регионима. Данас се у свету јављају сумње да терористичке организације своје активности финансирају, између осталог, и илегалном трговином дијамантима.

Трговина оружјем

Трговина оружјем такође је битна делатност организованог криминала која доноси велику добит, али и делатност која у великој мери финансира терористичке организације. Трговина оружјем као механизам подршке терористичким организацијама има двоструку улогу. Прва је та, да илегалном трговином оружјем терористичка организација стиче значајна финансијска средства која директно пласира у ток финансирања одређене/одређених активности. Друга улога, такође веома значајна, састоји се у наоружавању самих терористичких организација. Из претходно реченог, очигледно је да овакви ставови утичу на то да оружје на илегалном тржишту постаје све траженија роба.

VI) МЕРЕ У БОРБИ ПРОТИВ ТЕРОРИЗМА НА ПОДРУЧЈУ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

На ванредном састанку од 21. септембра 2001. године, Европски савет се изјаснио да тероризам представља стварни изазов за Европу и свет и да Европска унија мора дати приоритет борби против тероризма. Следствено

²⁵ Видети више у: The Financial Action Task Force (FATF), http://www.fatf-gafi.org/pages/0,2987,en_32250379_32235720_1_1_1_1_1,00.html, 29/01/2012.

изнетом, Европски савет је позвао Комисију да донесе потребне мере ради спречавања било које форме финансирања терористичких аката. У резолуцији број 1373 од 28. септембра 2001. године, Савет безбедности Уједињених нација закључио је да све државе морају да замрзну финансијска средства и фондове, као и друге економске изворе лица која су починила или која су имала намеру да почине неки од терористичких аката. Акције које су уследиле на нивоу Европске уније биле су потребне ради спровођења Заједничке спољне и безбедносне политике (*Common Foreign and Security Policy – CFSP*) чији су тактички наступи одређени у документу: „Заједничке позиције 2001/931/CFSP”.²⁶ Из заједничких настојања потекла је и „Уредба Савета 2580/2001 од 27. децембра 2001. године о посебним рестриктивним мерама против одређених лица и тела у борби против тероризма”.²⁷ Предметна Уредба на комунитарном нивоу комплементарна је са административним и судским поступцима који се предузимају у борби против терористичких организација у државама чланицама Европске уније и трећим државама. Уредба се примењује на територији Европске уније укључујући ваздушни простор, палубе авиона и бродова унутар јурисдикције држава чланица, на све држављане држава чланица без обзира где се налазе, на сва правна лица, групе или тела инкорпорисана или конституисана на основу права држава чланица, потом на свако правно лице, групу или тело које послује унутар Европске уније. Одређени интереси Европске уније у том смислу морају бити уважавани. Избегавање примене Уредбе обезбеђено је адекватним системом информисања, као и додатним мерама укључујући и примену позитивних прописа Европске уније. Свесно или нехатно поступање које би довело до терористичких аката, односно свака информација да је нека одредба из ове Уредбе изиграна, довешће до предузимања санкција. Штавише, државе

²⁶ Предметна Уредба полази од одредби Уговора о оснивању Европске заједнице, посебно од одредби из члана 60, 301. и 308. Такође, Уредба узима у обзир и Заједничку позицију 2001/931/CFSP о примени посебних мера у борби против тероризма коју је Савет усвојио 27. децембра 2001. године, као и предлог Комисије и мишљење Европског парламента. Видети: *Opinion delivered on 13 December 2001*, још необјављено у *Official Journal*.

²⁷ “Council Regulation (EC) No 2580/2001 of 27 December 2001 on specific restrictive measures directed against certain persons and entities with a view to combating terrorism”, *Official Journal of the European Communities*, L 344, 28.12.2001, pp. 70–75. За анализу видети: Душко Димитријевић, „Уредба Савета 2580/2001 о посебним рестриктивним мерама против одређених лица и тела у борби против тероризма”, *Европско законодавство*, 2010, vol. IX, бр. 31–32, стр. 116–123.

чланице су обавезне да пропишу правила којим се на ефикасан, пропорционалан и одговарајући начин санкционише свака повреда Уредбе. Комисија и државе чланице имају обавезу да се узајамно информишу о мерама које предузимају на основу Уредбе. Листа лица која су починила или су покушала да почине акте тероризма може укључити лица и тела повезана са трећим државама, као и друга лица и тела која су у фокусу Заједничке спољне и безбедносне политике утврђене Заједничком позицијом о примени посебних мера у борби против тероризма (2001/931/CFSP). За примену одредби Уредбе које се односе на последњи поменути случај, важе овлашћења из члана 308 оснивачког Уговора. У претходном периоду Европска заједница спровела је резолуције Савета безбедности Уједињених нација број 1267 из 1999. године и резолуцију број 1333 из 2000. године усвајањем Уредбе 467/2001. На основу поменуте Уредбе Заједница је замрзла средства одређених лица и група која нису покривена предметном Уредбом.²⁸ Сви фондови, друга финансијска средства и економски извори који припадају или су у поседу правних и физичких лица, група или тела, се замрзавају. Ниједан фонд или финансијска средства, економски извор, неће бити доступни директно или индиректно тим лицима, групама или телима. Њима ће бити забрањено обављање финансијских услуга. Савет ће установити, контролисати и по потреби, изменити листу лица, група и тела на која се ова Уредба односи, и то на основу члана 1. став 4, 5. и 6. Заједничке позиције о примени посебних мера у борби против тероризма (2001/931/CFSP), тако да листа садржи физичка и правна лица која су починила или су покушала да почине акте тероризма, односно правна лица, групе и тела која су учествовала или омогућила њихово извршење. Листа може да укључи и таква правна лица, групе и тела који су под контролом или делују у име једног или више наведених правних или физичких лица. Изузетак од наведених правила прописан је чланом 5. и чланом 6. Уредбе. У члану 5. прописује се изузетак у односу на средства на рачунима и на потраживања. Надлежни органи могу гарантовати посебне ауторизације којима ће бити обезбеђено да замрзнута средства и потраживања не послуже у сврху финансирања терористичких аката, већ ради задовољавања хуманитарних

²⁸ “Council Regulation (EC) No 467/2001 of 6 March 2001 prohibiting the export of certain goods and services to Afghanistan, strengthening the flight ban and extending the freeze of funds and other financial resources in respect of the Taliban of Afghanistan, and repealing Regulation (EC) No 337/2000”, *Official Journal of the European Communities*, L 67, 9.3.2001, p. 1.

потреба физичких лица, укључујући и чланове њихових породица. Плаћања могу бити одобрена и за друге сврхе попут извршавања обавеза према финансијским установама, извршавања уговорних обавеза, плаћања различитих врста такси, обавезног осигурања и др. Захтев за ауторизацијом може се предати надлежном органу државе чланице на чијој се територији налазе замрзнута финансијска средства. Чланом 6. Уредбе прави се изузетак у односу на заштиту интереса Европске уније који се манифестују у интересима грађана. Тако, у одређеним околностима могуће је обезбеђење посебног одобрења надлежних органа ради ослобађања замрзнутих новчаних фондова, финансијских средстава и економских извора. Процедура предвиђа претходне консултације са другим државама чланицама, Саветом и Комисијом. Надлежни орган који прими захтев за одобрење, обавестиће надлежни орган друге државе чланице, Савет и Комисију. Уједно ће их обавестити да се одбијање врши због спречавања финансирања аката тероризма. Надлежни орган који намерава да изда одобрење преузима обавезу да одоговори на све примедбе других држава чланица, Савета и Комисије у року од две недеље. Без прејудуцирања примене одговарајућих правила о извештавању, професионалној тајни и поверењу, банке и друге финансијске и осигуравајуће установе, као и друга тела и лица имају обавезу да обезбеде информације које би омогућиле примену Уредбе у односу на замрзнута средства и финансијске трансакције. Банке и друге установе имају обавезу да информишу надлежне органе према месту свога седишта и да са истима сарађују приликом спровођења поступка верификације. Обавеза информисања односи се и на Комисију. Информације се могу користити искључиво за сврху због које су послате или примљене. Било која информација непосредно примљена од стране Комисије биће доступна надлежним органима држава чланица. Комисија је овлашћена да предузме активности на основу обавештења која добије од држава чланица. Државе чланице, Савет и Комисија, информисаће се међусобно о свим предузетим мерама, као и о повредама Уредбе, због којих је могуће покретање правосудних поступака.

VII) ТЕРОРИЗАМ И КОМПЈУТЕРСКИ КРИМИНАЛИТЕТ

У почетку примене компјутерске технологије, компјутери нису били подобни за веће злоупотребе, јер њихова примена није била масовна, тако да се њима бавио само узак круг корисника – информатичких стручњака. Оно што је отворило врата ширењу могућности да се компјутерска

технолозија злоупотреби у различите сврхе, јесте њен брз развој, поједностављење њене употребе, као и доступност исте широком кругу корисника.²⁹ Развијена информатичка технолозија постала је последњих година врло ефикасно средство у рукама терористичких организација за остваривање њихових деструктивних циљева. Наиме, нове софистициране технике пружиле су не само добре могућности за реализације нових напада, већ и за заштиту сопствених канала комуникације, као и промовисање фундаменталистичких идеја. Терористи више нису географски ограничени у оквиру одређене територије, нити политички или финансијски зависни од појединих држава, већ се данас ослањају на савремене комуникационе капацитете у оквиру којих Интернет има веома значајну улогу. Коришћење Интернета од стране терориста може бити тројако: као оружје (cyberterrorism), као начин комуникације међу активистима и као медиј за обраћање јавности. Cyber-тероризам, као први начин коришћења Интернета од стране терориста, односи се на смишљене, политички мотивисане нападе на компјутерске системе, програме и податке који као исход имају страх и насиље против цивилних мета.³⁰ Број и врста кривичних дела која се могу учинити злоупотребом информационах технолозија нису ограничени. Потребно је нагласити да поред кривичних дела која су усмерена против безбедности рачунарске технологије и елемената информационог система, постоји велики број традиционалних кривичних дела која се уз помоћ коришћења рачунара и рачунарских компоненти врше брже, лакше, учиниоцима се теже улази у траг, а последице су далеко озбиљније и веће.³¹ Постоје различите категорије учинилаца компјутерског криминалитета, с обзиром на то да постоји мноштво различитих дела које чине, али и имајући у виду мотиве

²⁹ Јелена Матијашевић, Светлана Игњатијевић, „Компјутерски криминалитет у правној теорији, појам карактеристике, последице” – “Cybercrime in legal theory, the concept, characteristics, consequences”, Зборник радова са међународног научно-стручног симпозијума INFOTEN@-JAHORINA, Електротехнички факултет, Источно Сарајево, 2010, стр. 852–856.

³⁰ Мина Зиројевић, „Употреба нових информатичких и комуникационих медија у сврхе тероризма”, *Ревизија за безбедност – стручни часопис о корупцији и организованом криминалу*, 2008, бр. 11, стр. 5.

³¹ Јелена Матијашевић, Милорад Петковић, „Кривична дела против безбедности рачунарских података – анализа позитивноправних решења и значај у контексту сузбијања високотехнолошког криминала”, Зборник радова са међународне научно-стручне конференције „Криминалистичко-форензичка истраживања”, Интернационална асоцијација криминалиста – ИАК, Бања Лука, 2011, Вол. 4, Број 1, стр. 599.

који их покрећу у вршењу ових активности.³² Имајући у виду да је велики број високостручних кадрова из информатичке области доступан терористичким организацијама, свесни смо опасности од злоупотребе капацитета високе технологије од стране терориста у наредним периодима.

VIII) ОДНОС ПРАЊА НОВЦА И ФИНАНСИРАЊА ТЕРОРИЗМА

Финансирање тероризма често се поистовећује са прањем новца, због сличности која постоји између ова два феномена. Заједничка компонента, тј. њихова основна сличност је да су финансијске трансакције, тј. инструменти који се користе у оба случаја, исти, као и механизми које државе имају на располагању у борби против ових појава. Често се финансирање тероризма назива и „обрнуто прање новца” или „прљање новца”, имајући у виду да се за финансирање тероризма користе и средства из легалних извора. Међутим, није тако у сваком појединачном случају јер се за исте сврхе користе и средства стечена кривичним делима. Може се рећи да је прање новца коришћење новца стеченог криминалним активностима, а финансирање тероризма је коришћење новца за обављање криминалних активности. Због сличности, наведени феномени се у законским текстовима третирају заједно, па ипак, између њих се не може ставити знак једнакости.³³ Прање новца у основи представља легализацију капитала стеченог криминалном делатношћу. Чине га финансијске трансакције ради прикривања стварног порекла новца и других облика капитала на тржишту.³⁴ Прање новца и финансирање тероризма глобални су проблеми који имају широк спектар повратних ефеката на економске, политичке, безбедносне и социјалне структуре сваке земље. Најзначајније

³² Јелена Матијашевић, Жаклина Спалевић, “Specific characteristics of computer criminal offenses with regard to the law regulations”, XLV International Scientific Conference on Information, Communication and Energy Systems and Technologies – ICEST 2010 CONFERENCE, Faculty of Technical Sciences, University „St. Clement Ohridski“, Bitola, Ohrid, Macedonia, 2010, Интернет, http://www.icestconf.org/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=98, 05/02/2011.

³³ Милован Миловановић, „Актуелни тренутак у креирању система за борбу против прања новца и финансирања тероризма”, *Ревизија за безбедност, стручни часопис о корупцији и организованом криминалу*, 2007, бр. 5, стр. 5–18.

³⁴ Јелена Матијашевић, Жаклина Спалевић, „О прању новца – појам, међународни правни акти и законодавне одредбе у Републици Србији”, *Пословна економија*, 2011, бр. 2.

последнице прања новца и финансирања тероризма су: подривање стабилности, транспарентности и ефикасности финансијског система земље, економски поремећаји и нестабилност, угрожавање програма реформи, смањење инвестиција, опадање репутације земље и угрожавање националне безбедности. Процена Међународног монетарног фонда је да је укупан обим прања новца у свету између два и пет процената укупног светског друштвеног производа. Износ у новцу који одговара наведеним процентима је од 590 милијарди до 1,5 билиона америчких долара годишње. С обзиром на тајност и природу прања новца, тешко је проценити његов стварни обим, али наведени подаци представљају индикатор величине проблема.³⁵ У поменутим чињеницама треба тражити и основне разлоге борбе држава против ових феномена, као и разлоге за веома динамичну активност међународних организација на овом плану. Међутим, савремени међународни тероризам је у сталном порасту без обзира на све организованије супротстављање међународне заједнице и на мере које се предузимају ради његовог сузбијања. Захваљујући чиниоцима који га генеришу, међународни тероризам се обнавља и усавршава на све вишем техничко-технолошком нивоу, а ефикасност му се константно повећава. Уз сталну примену нових, различитих метода и облика деловања, међународним тероризмом се постижу наизглед потпуно супротни ефекти: очекује се да ће се проблеми који су изазвали тероризам решити већом демократизацијом, ублажавањем или уклањањем социјално-политичких узрока који воде ка његовом обнављању, али и да се појачаном репресијом, гушењем основних грађанских права или увођењем ванредног стања (увођење државног тероризма против тероризма) може отклонити тероризам. У првом случају, уколико приморају власт на демократизацију услова живота у једном друштву и на решавање појединих питања за која су терористи заинтересовани, они постижу, делимично или потпуно, циљеве своје активности. У другом случају, уколико се политичка реакција државе испољи кроз појачану контролу и принуду, биће нарушен међународни углед земље и могуће је њено изоловање у међународној заједници, што је, такође, остварење дела циљева планера тероризма. У том случају, терористичка активност у таквој земљи, посебно ако стратеги тероризма успеју да пред светским јавним мњењем замене узроке и

³⁵ „Радна верзија Нацрта националне стратегије за борбу против прања новца и финансирања тероризма”, Управа за спречавање прања новца, стр. 2–3, Интернет, <http://www.fcplm.org.yu/Documents/Radna%20verzija%20Nacrta%20zakona%20o%20SPN%20i%20FT.doc>, 06/10/2007.

последнице, добија привид борбе за прогресивну промену друштва и услова живота сваке поједине индивидуе у том друштву.³⁶

IX) ЗНАЧАЈ ЗА СРБИЈУ

Тероризам без сумње представља једну од највећих пошаста савременог доба. Међународни тероризам је, као вид савременог тероризма, облик који заузима далеко веће размере и обим, има много већи значај за савремено друштво, а за собом оставља далеко теже последице. Није чудо што се у доктрини тероризам поистовећује са „болестима” XXI века. У вези са предметном анализом о међународном тероризму и изворима финансирања његових активности, не можемо а да не поставимо питање, колико су државе и међународна заједница у првом реду спремне, а потом и вољне, да се још активније укључе у систем супротстављања овом феномену који ће, како изгледа из садашње перспективе, бити основни облик угрожавања безбедности великог броја држава у годинама које следе. Ово питање се намеће с разлогом, а с обзиром на изнете примере слабости које постоје у систему борбе против прања новца и финансирања тероризма.³⁷ Будући да је тероризам попут ратног стања – неке доноси корист, а неке несрећу, Србија мора бити припремљена да учествује у акцијама које се односе на примену договорених санкција и рестриктивних мера према извршиоцима најтежих међународних кривичних у која спадају и кривична дела тероризма. У том смислу, потребно је ширити безбедносну културу код народа, указујући како на могуће облике финансирања терористичких организација, тако и на могуће начине њиховог спречавања и сузбијања. И оно што је такође веома битно, потребно је стално указивати на могуће начине прикупљање новчаних средстава за финансирање терористичких активности, како би се на едукативном плану припремио терен за превентивно, а потом и репресивно деловање. У наредном периоду Србија би требало да хармонизује своје законодавство са одредбама најважнијих правних аката Европске уније о којима је, између осталог, било речи и у овој анализи. Домаће законодавство у том смислу мора да прати европске стандарде који прописују посебне рестриктивне мере против одређених лица и тела у

³⁶ Милан Петковић, „Тероризам – рат у континуитету”, <http://www.apisgroup.org/apis/terorizam-rat-u-kontinuitetu.doc>, 01/2012.

³⁷ Милован Миловановић, „Актуелни тренутак у креирању система за борбу против прања новца и финансирања тероризма”, *op. cit.*, стр. 18.

борби против тероризма. Наведеним начином, Србија може допринети примени превентивних и прохибитивних мера којима се спречава финансирање терористичких аката не само на свом подручју, већ и на подручју Европске уније и шире међународне заједнице. Ово је нарочито важно ако се има у виду наша политика према Космету где постоји евидентирана активност разних терористичких група.

Х) ИЗВОРИ

- Басара, Михајло, „Порекло и проблеми модерног тероризма”, *Војно дело*, 2004, том LVI, бр. 4.
- Bibes, Patricia, “Transnational organized Crime and Terrorism”, *Journal of Contemporary Criminal Justice*, August, 2001.
- Димитријевић, Војин, Стојановић, Радослав, *Основи теорије међународних односа*, Службени лист СФРЈ, Београд, 1977.
- Димитријевић, Душко, „Уредба Савета 2580/2001 о посебним рестриктивним мерама против одређених лица и тела у борби против тероризма”, *Европско законодавство*, 2010, vol. IX, бр. 31–32.
- „Закон о потврђивању Међународне конвенције о сузбијању финансирања тероризма”, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 7/2002.
- Зиројевић, Мина, „Употреба нових информатичких и комуникационих медија у сврхе тероризма”, *Ревизија за безбедност – стручни часопис о корупцији и организованом криминалу*, Центар за безбедносне студије, 2008, бр. 11.
- Маслеша, Рамо, „Теорије и системи сигурности”, Магистрат, Сарајево, 2001.
- Матијашевић, Јелена, Спалевић, Жаклина, „Specific characteristics of computer criminal offenses with regard to the law regulations”, XLV International Scientific Conference on Information, Communication and Energy Systems and Technologies – ICEST 2010 CONFERENCE, Faculty of Technical Sciences, University “St. Clement Ohridski”, Битола, Охрид, Македонија, 2010, Интернет: http://www.icestconf.org/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=98, 05/02/2011.
- Матијашевић, Јелена, Спалевић, Жаклина, „О прању новца – појам, међународни правни акти и законодавне одредбе у Републици Србији”, *Пословна економија*, 2011.

- Матијашевић, Јелена, „Организовани криминалитет – Транснационални организовани криминалитет”, *Право – теорија и пракса*, 2008, бр. 1–2, стр. 80–89.
- Матијашевић, Јелена, „Прање новца, актуелни облик организованог криминала – манифестације, методи и последице”, *Право – теорија и пракса*, 2010, бр. 5–6, стр. 118–131.
- Матијашевић, Јелена, Игњатијевић, Светлана, „Компјутерски криминалитет у правној теорији, појам, карактеристике, последице” – “Cybercrime in legal theory, the concept, characteristics, consequences”, у: *Зборник радова са међународног научно-стручног Симпозијума ИНФОТЕХ®-ЈАХОРИНА*, Електротехнички факултет, Источно Сарајево, 2010, стр. 852–856.
- Матијашевић, Јелена, Павловић, Зоран, „Организовани криминалитет”, *Право – теорија и пракса*, 2009, бр. 5–6, стр. 57–65.
- Матијашевић, Јелена, Павловић, Зоран, „Трговина људима – утицај и последице по људска права”, *Право – теорија и пракса*, 2009, бр. 7–8, стр. 21–32.
- Матијашевић, Јелена, Петковић, Милорад, „Кривична дела против безбедности рачунарских података – анализа позитивноправних решења и значај у контексту сузбијања високотехнолошког криминала”, у: *Зборник радова са међународне научно-стручне конференције „Криминалистичко-форензичка истраживања”*, Интернационална асоцијација криминалиста – ИАК, Бања Лука, 2011, стр. 598–609.
- Мијалковић, Саша, „Дихотомија организованог криминала и тероризма из угла националне безбедности”, *Ревизија за безбедност, стручни часопис о корупцији и организованом криминалу*, 2008, бр. 12, стр. 39–45.
- Миловановић, Милован, „Финансирање тероризма”, *Пулс*, новембар–децембар 2005.
- Миловановић, Милован, „Актуелни тренутак у креирању система за борбу против прања новца и финансирања тероризма”, *Ревизија за безбедност, стручни часопис о корупцији и организованом криминалу*, Центар за безбедносне студије, 2007, бр. 5, стр. 5–18.
- “Opinion delivered on 13 December 2001” (још необјављен у *Official Journal*).
- Петковић, Милан, „Тероризам – рат у континуитету”, Интернет, <http://www.apisgroup.org/apis/terorizam-rat-u-kontinuitetu.doc>, 17/01/2012.

- Рацић, Ивана, „Финансирање тероризма – пример Саудијске Арабије”, *Ревивија за безбедност, стручни часопис о корупцији и организованом криминалу*, бр. 3, 2008.
- „Радна верзија Нацрта националне стратегије за борбу против прања новца и финансирања тероризма”, Управа за спречавање прања новца, Интернет, <http://www.fcpml.org.yu/Documents/Radna%20verzija%20Nacrt%20zakona%20o%20SPN%20i%20FT.doc>, 06/10/2007.
- Савић, Андреја, Јовић, Радован, *Биотероризам – биолошки рат и биолошко оружје*, Институт за политичке студије, Београд, 2004.
- The Financial Action Task Force (FATF), Интернет, http://www.fatf-gafi.org/pages/0,2987,en_32250379_32235720_1_1_1_1_1,00.html, 29/01/2012.
- Ћосић, Добривоје, „Структурне везе између тероризма и организованог криминала”, *Ревивија за безбедност, стручни часопис о корупцији и организованом криминалу*, 2008, бр. 3, стр. 22–27.
- “Council Regulation (EC) No 2580/2001 of 27 December 2001 on specific restrictive measures directed against certain persons and entities with a view to combating terrorism”, *Official Journal of the European Communities*, L 344, 28.12.2001.
- “Council Regulation (EC) No 467/2001 of 6 March 2001 prohibiting the export of certain goods and services to Afghanistan, strengthening the flight ban and extending the freeze of funds and other financial resources in respect of the Taliban of Afghanistan, and repealing Regulation (EC) No 337/2000”, *Official Journal of the European Communities*, L 67, 9.3.2001.
- Шупут, Дејан, „Однос тероризма и организованог криминала”, *НБП – Наука, безбедност, полиција*, бр. 80, 2005, стр. 55.